

GABRIEL ARESTI-REN 200 PUNTUAK

A. Zelaieta

«Maitatzen dut Jesukristo
bihotzetikan.

Okerra eta zuzena dira
bi hots etikan».

(«Astepeko sekretarioaren bertsoak»)

1. *Hasiz.*

Zutik-eko mutilek hots egin eta, Gabriel hil zela hamar urte beteten direla eta, «zerbait» idatz diezaiedan dioste. Ez zait, oraindik, memoriatik aldendu Durango-n gertatua, han Txillardegi-k, geroago adiskideago egin dudana, eta norbaitek gizalegerik xamurrenaz laster batean aititatuko duen honek, esanez. Noan, bada, han esateko gai izan ez nintzenak idazten.

2. *Aresti, sentikaria.*

Aresti-ri inondik indarririk jalkitzen bazitzaion, bihotzetikan zela esango genuke. Honen poesiak adar bi zituela esan daiteke: etika eta hosketa. Testamentu Zaharreko profeta dirudi, nonahi zuzena eta okerraren arteko muga salatu nahian. Begira geure «200 puntu» hauetako verso hauxe ere: «Bihoztzean argi, eta buruan laino». (Valle Inclán-en *Luces de Bohemia* honetan bezala).

3. Aresti, gazte.

Gabriel-ek, «200 puntu» hauen idatzikeran, hogeitasei urte inguru izan behar zituen: 1959.ean, edo, agian, lehenago, idatzi zituen: pare bat urte lehenago, 57-an, Euskaltzaindiko egin zuten. Eta, garai honetan bertan, 1959.ko Irailaren 13-an, «Maldan Behera» poemak Loramendi saria irabazten du.

«Compañía Vasco Africana»-n dihardu beharrean («Zorrozkako portuan»); eta Meli, ezagutzekotan, ezagutu berri-berria zuen.

«Puntuok» S. Onaindia-ren *Olerti* aldizkarian agertu ziren, 1960.ean.

4. Puntu erak.

Garai honetako Aresti-k ezaugarri bi ditu, besteak beste. Alde batetik «formalismo hermetikoa». Eta bestetik «euskara batua». Gaurko honetan, lehenari lotuko gatzazkio.

4.1. Ahapaldiak.

Bi ahapaldi, lau versotakoak dira. Gainetiko guztiak, —64— hiru versotakoak. Hots, 64 terzeto (kateatuak), kuarteto bat eta serventesio bat. Lehen 100 versoen bukaera, kuartetoak egiten du. Serventesioak, ostera, ematen dio amaiera saio guztiari.

4.2. Neurriak.

Verso isometriko eta konposatuak dira: hamairu silabana dauzkate. Egia esan, *zortziko txikia* deitu horren neurriko dira, baina novedade batekin: ez dute 7 + 6 egiten, beste jokaera hauxe baino:

«Eta erregeak, esan zion anaia (6 + 7)

Jentatze ziztrin hori, aspergarria duk (7 + 6)

Honi eman behar, zioz laster amaia». (6 + 7)

Ikusten denez, zesura zortziko txikian ohi den antzera ematen da: 7 eta 6.garren silabekin batera. Ba dirudi, ba, terzeto kateatu, serventesio eta zortziko txikiaren arteko ezkontza egin nahi izan dela: baina argien dagoena zera da, Aresti-ren *virtuosismoa*.

Euskal fonologiak irakasten dituen zenbait «euskal» lege foniko beteten dituela dirudi. Kasurako, beheranzko diptongoi beti ematen zaie silaba bakarraren balioa; eta ez da, inoiz, goranzko diptongorik gertatzen. Baina *dieresi-sineresi* delakoez edo baliatzen da, bereziki *hasperenketa* bitarte deanean. Ikus, esaterako, «nahi» hitza nola ebakitzen den kasu bi hauotan:

(13)	«Kontuak hartu nai, dizkiot Jainkoari	(6 + 7)
(14)	Igandean elizan, gupidarik gabe	(7 + 6)
(15)	Nola hegaztinak, egonikan kantari».	(6 + 7)
(25)	«Hau holaz izanik, jakin nahi dut nola	(6 + 7)
(26)	Abandonatu nauen, hain asturu gaizki	(7 + 6)
(27)	Lehoinak eztaki, edekitzen kaiola».	(6 + 7)

Beraz ba, 13.ean *nai*, monosilabiko, ebaki da. Bisilabiko, aldiz, 25.ean: *nahi*. Lizentzia hau ba darabil gehiagotan ere.

Antzerako zerbait esan daiteke sinalefa deritzonari buruz ere. Ikus adibide hau:

(4)	«Populu horren kontra, zer geneidike guk	(7 + 6)
(5)	Nire erresuma, haundiaren herena	(6 + 7)
(6)	Orain emanen nuke, lo-aldi baten truk».	(7 + 6)
(85)	«Baina koroa hau, salbatzeko lurrean	(6 + 7)
(86)	Gizon bakar bat baizik, inun ere eztago	(7 + 6)
(87)	Eta gizon hori, orain daukat aurrean».	(6 + 7)

Beraz ba, ez da sinalefaz 5.ean baliatu (ez ditu «nire erre-suma» hitz bi hauen -e e- delakoak elkartu); baina bai elkartu ditu bi e («inun ere eztago») 86.ean. Lizentzia edo jokaera «ad libitum» antzeko hau, hainbat aldiz erabiliko du.

4.3. Errimak.

Terzetoetan ABA errima kontsonante kateatuz jokatu du. Begira, kasurako:

(110)	«Horregatik makurrik, agur egin zion	A
	Ene andre noble, eta maitagarria	B
	Zeruko Jaungoikoak, dizula egun on.	A
	Baita zuri ere, zaldun agurgarria	8
	Oren goiza honetan, zer atsegin duzu	C
(115)	Mesedez ikusi, nahi nuke mendia.	B

Ehungarren versoa bukatzen duen kuartetoan, ostera, ohi legez, ABBA. Eta serventesioak, ohi legez, ABAB.

(Ohar egin dezagun, Dante-ren *Divina Comedia* terzeto kateatuen eran burutua dela).

5. *Dramatis personae.*

Erdi-erdian, 97-100 versoek beteten duten ahapaldiak, terzetoen erritmoa eteteaz gain, esanahi sakonagorik ere badauka: bi zatitan banatzen du argumentazioa. Era berean, lehen partean pertsonaia modu batzuk dauzkagu, eta nahiko desberdinak bigarreanean.

5.1. *Narratzailea.*

Lehen versoan agertzen da: «Eta erregeak esan zion». Ez zaigu gehiagotan agertuko, lehen partearen bukaeraraino: 97.n versoragino, alegia. Bigarren zatian, ostera, narratzaileak

askoz ere joko luzeagoa agertzen du. (Lehen partean, bestalde, ez dago elkarrizketarik).

5.2. *Errege, hibaia eta mendia*¹.

Lehen ehun versoak erregeren bakar-hizketak beteten ditu (hasierako perpausa hori kendurik). Edonola ere, erregeren diskurtsoa narratzailea da: historiak kondatzen ditu, zenbaite-tan anaiari hitzeginez, batzutan *hika* bestetan *zuka*. Bigarre-nean, hots 97.etik aurrerantz, narratzailea presenteago da: «dio», «zuen», «zion», «zen», «zuen»... bezalakoak esaten entzuten dugu. Hibaiak, mendiak eta emaztekiak elkarrizketak ere ba dituzte: 112-115 versoetan, *Maritxu*, *nora zoaz?* kanta gogora erazten ote den dirudi:

«Oren goiza honetan, zer atsegin duzu
Mesedez ikusi, nahi nuke mendia».

(Geure ustez, lehen versoa «emaztekiak» esana da. Bigarrena, erantzuna).

Behin ipuin-kontakteten joera agertuko da:

«Orain dut irabazi, pentsatu omenzuen».

5.3. *Irakurleari deia*.

Azken adibidean gertatu zaiguna, sarri askotan jazo daki-guke: kontuz-kontuz begiratu behar nor den hizlaria, noiz narratzailea, etabar. (Ez du euroi dagokien ikurrik jarten). Ez dakigu zein arrazoi arraro zukeen Aresti-k irakurlea paira-mendu horretara eramateko.

Bista-bistan dagoena zera da: ez gaude textu liriko bat irakurten. Errege, hibai eta mendiak... hitzegin dezatenean ere, narrazioaren hotsa dantzugu.

1. Aresti-k h- batez idatzen zuen, orduan, «hibaia».

6. Katabasia.

Esan bezala, «200 puntu» argumento-dun poema da: *errege*, kexaz ari zaio *anaiari*. Jainkoaz ere kexatzen da, *eremu* bat landatzen jarri duelako. *Herri ziztrina* (eta anaia bera ere) zigortu behar lituzke, azken hau *beltz* batekin ezkondu delako. Baina *barkatu* egingo ditu, *gupidaturik*. Hori dena lehen 100 versoetan.

Segidakoetan, *emaztekoa*, *hibaia* eta *mendia* ari dira, batik bat. Ba dirudi *bekatua* zigortzeraino helduko direla, baina, azken batez, *tratu* batek deuseztatzen du gutzia: konponenda honen ondoren, *katua* bere lakerantza doa. Geure ustez, katabasia gertatu da, ez du heroeak —*mendia*, seguraski— garaitzerik jadesi, ez da *anabasirik* lortu (Homero-ren Ulises-en antzera, kasu).

7. Sinbologia.

Aresti-ren poema —esana dugu— guttiz kriptogramatikoa da. Gu geuk irakurketa bat egingo dugu: Liburu Santu eta Nietzschegandik hasten dena (azken honen *Also sprach Zarathustra*, *Así habló Zaratustra*, hain zuzen ere). Abiapuntu hau uste ustela balitz, dena hankaz gora eroriko litzaiguke, eta beste era batez hasi behar izango genuke. Ezezkoan gaude, baina. Edo, behinik behin, argiren bat egin daitekeela dirudi, nahiz eta beste zenbait izkutu eta ilun geratu.

Ez dago esan beharrik, noski, Aresti-ren testua guttiz pertsonala dela, Nietzscheren eta Bibliako iturrietatik edaten badu ere, bilbotarraren aparteko oremahaietan oretuak direla sinboluok.

7.1. Errege.

Erresuma dauka, eta *anaia* bat, nori hitz dagion. Jainkoak *eremuan* ezarri zuen, eta, hemen, lurra *landatu* zuen: zuhaiztiak landatu, ura atondu, goldea asmatu... Ezkondua baina semerik gabe dagoelarik, anaia du *primua*. Baina hau *beltz* batekin

ezkondu delako, zigortu behar badu ere, azken batez *barkatu* egingo du.

Errege honek ba du zerbait biblikoren antzik, Kain-ena hain zuzen: honexek eraiki zituen ziutateak, laborantza, musika... asmatu...: «Kainek bere emaztea ezagutu izan zuen; (...) eta hiri bat egin izan zuen (...) Ada amatu zen Jabelez, zeina izan baitzen olhetan daudezinen eta artzainen aita. (...) hau izan zen arrabita eta maniura jotzen dutenen aita». (Gn., 4, 17-21) (Duvoisin kapitainaren itzulpena).

7.2. *Anaia, beltzarekin ezkondu.*

Bekatu egiten du, baina ez zaio zigorra bururaino eramango. Erregek, anaia hau eremuan aurkitu zuen, eta babestu. *Beltz* delako hori, Nietzsche-rengandik jaso daiteke. Esperantzarik eza, igualitarismo ergela, kedarra, ziutatea... sinbolizatzen ditu. «A los predicadores de la muerte —idazten du Nietzschek— se les llama «amarillos»; también se los llama «negros». (...) Todavía no han llegado a ser hombres estos seres terribles. ¡Que prediquen, pues, el aborrecimiento a la vida y que se vayan! He aquí a los tísicos del alma, que, apenas nacidos, ya comienzan a morir y aspiran a las doctrinas del cansancio y del renunciamiento». (*Así habló Zaratustra* hiru zatitan banatua dago, eta zati bakoitzak azpi tituloak daramatza. Darabilgun itzulpena EDAF etxearena da). (1, «De los predicadores de la muerte»).

7.3. *Karriketako jendatze ziztrina.*

Erregek, *jendatze ziztrin* batez hitzegiten dio anaiari. Berak eremuan *populatu* zuen *populuaren* kontra ari zaio. *Zikina* omen da *karriketako* jendea. Populu honek, gainera, errege *gorrotatu* egiten du, eta *errepublika* altxatu nahi dute.

Zergatik kexa hauek?

«Amo la selva. Es penoso vivir en las ciudades». dio Zaratustra-k. («De la castidad»). Eta beste behin «¡Escupe sobre la gran ciudad, que es el gran pozo negro donde se acumula

toda la materia fecal!» («Caminando»). Hementxe, hirian, bizi ere bizi da, nahasian, jendatze ziztrina: «Quien forma parte del populacho quiere vivir gratuitamente; pero nosotros (...) pensamos constantemente en lo mejor que podríamos dar a cambio!» («De viejas y nuevas tablas»).

Zaratustra-k «populacho», «dorado populacho» eta «revoltijo populachero» deitu ohi du. «Populacho quiere decir —irakur daiteke— revoltijo. Revoltijo populachero: en él todo se mezcla con todo, el santo con el ladrón, el hidalgo con el judío y todos los animales del arca de Noé. ¡Las buenas formas!» («Conversando con los reyes»).

7.4. *Eremua.*

Bai erregek eta bai beronen anaiak ezagutu dute eremua (hementxe aurkitu zuen hark hau). Erregek *arbolatu* egin zuen. Eremua, *ez-sortze-lana* da. «Poseer muchas virtudes es una distinción; pero es una suerte muy dura y los hay que han ido a matarse al desierto porque estaban fatigados de servir de campos de batalla a las virtudes». («De las alegrías y las pasiones») dio Zaratustra-k. Iturri bizi-emaileen arerio da: «Y más de uno huyó al desierto y en él padeció de sed entre los animales salvajes, por no sentarse alrededor de la cisterna en compañía de los sucios camelleros». («De la chusma»), zioen Zaratustra-k.

7.5. *Lehoina eta bildotsa.*

Lehoinaren eta bildotsaren arteko anaitasuna, Testamentu Zaharreko ideia da. «Otsoa eta bildotsa —irakurten da Isaias baitan— batean alhatuko dira, lehoinak eta idiak lastoa janen dute, eta herrautsa izanen da fusegaren hazkurria; ez dute kalterik eginen, ez-eta hilen ene mendi saindu guzian, dio Jau-nak». (Is., 55, 25). (Duvoisin...).

Aresti-k verso ilun hauek idatzi zituen:

«Lehoinak eztaki, edekitzen kaiola.

Baina bildots zuriak, irunzten daki».

Zaratustra-k, ostera, honetaraxe hitz egiten du: «O, semejante a las águilas que largo rato contemplan los abismos (...) de repente caen de un vuelo súbito, hambrientas de corderos, sobre las víctimas detestadas, odiando de la oveja, del cordero, con la benevolencia, la mirada y su lana gris y rizada!». («La canción de la melancolía»).

(Aresti-ren versoetan, aitzitik, adbertsatibozko perpausa daukagu).

7.6. *Urkamendia eta gupira.*

Aipatu dugu, gorago, zergatik nahi dituen *zigortu* anaia eta populu ziztrina: ezer astintzen badu Zaratustra-k, *gupira* hori da, pietatea. Hauxe da kristautasunaren ahulezia salagarriena: «Jesús no conocía sino las lágrimas y la tristeza del hebreo. (...) si hubiera vivido hasta mi edad él mismo se hubiera retractado de su doctrina». («De la muerte voluntaria»).

Jatorra eta deuseza era berean maitatzeak galdu du Jainkoa bera ere: «Dios ha muerto; le ha matado su piedad por los hombres». (Azken partearen lehen lerrokadetatik).

7.7. *Hibaia.*

Hibaia, bigarren parteko sinbologia dela esan daiteke. Antza eman egiten du, ere, *hibaia* hau lehen parteko anaia ote den.

«Hibaia maltzurak, irritu zuen hortza eta mendia berriz, negarrez zegoen».

egiten du: *Maria* emaztekiak irekiten dio. *Babes eske* doakie. *Hibaia* honen berbaldia, haatik, geuk uste, zinikoa da. Narrazaileak deskripzio hauxe egiten dio:

«Hibaia maltzurak, irritu zuen hortza eta mendia berriz, negarrez zegoen».

Beraz ba mendiari ematen dizkion putzak, ironia zinikoduntzat ematen ditugu.

(Liburu santuetan, ibaia (eta urak) zerbait negatiboren eta arriskutsuren sinbologia daukate. Ikus, adibide bat imintearren, hauxe: «Eta sugeak ahotik ura ibaya bezala arthiki zioen andreari gibeletik, ibayak eraman zezan nahiz. Bainan lurrak lagundu zuen andrea; eta bere ahoa irekirik, iretsi zuen erainsugeak ahotik igorrikako ibaya». (Ap., 12, 15-16) (Du voisin).

7.8. *Mendia.*

Profeta da. Anaia, eta populu ziztrinaren *bekatua zigortu* behar ditu. Ezpata dauka, habe da, soldadu, eta zaldia perratuko duena: ezaugarri guztiok *indartsuaren* zeinu dira.

Biblian Sion da mendi hori. Salmugileak «Igan zare lekhu gorara, gathibuak hartu dituzu, gizonetan onhetsi ditutzu emaitzak». (Ps., 57,19) dioenean, Jainkoagana igon esan nahi du.

Zaratustra ere mendian bizi eta «antzaldatzen» da: «Apenas llegó Zaratustra a los treinta años, dejó su patria y se refugió en la montaña. Durante diez años disfrutó allí, sin cansarse, de su espíritu y de su soledad. Hasta que al fin se transformó su corazón». («El prólogo de Zaratustra»).

Aresti-ren 200 puntuotan, baina, ez du *mendiak* inolako garaitzarik lortuko, «tratu» baten bukatuko bait da guztia.

7.9. *Katua.*

Aresti-ren 200 puntuok serventesio batek hersten ditu (terzeto kateatuen errima soltea «kateatzeko» modua da, izan). Eta anartean agertu ez den «katuaren» aipamen honexekin:

«(...) teiltuan katua

Bere lakerantza, dihoa narrastan».

Hainbatetan aipatzen du Nietzsche-k «katua» delakoa. «Detesto (...) a estos gatos monteses que se arrastran» («Antes

de salir el sol») «¡Es preciso aligeraros las piernas a vergazos! (...) sois (...) gatos golosos y ladinos!» zioen Zaratustra-k.

Azken batez, bada, katabasia: ez dago, egiatan, «zaldiak perrratzen» eta «ezpata jazten duen soldadurik».

8. *Aresti-ren umorea.*

Ez daukana zerikusirik Liburu Santu eta Zaratustra-rekin Aresti-ren umorea da. Ez da ugaria hemen, baina bai markagarria, eta markatzailea, hain sinbologia bortitz eta ilun honetan.

8.1. *Latina.*

Irakurgai ditugun 200 puntuon erdian dugun kuartetoak latinezko esaldi bat dauka:

«Orduan besteak, esaten dio meam
Juventutem alaitu, zenuen putzuan
Eta zure gauak, luzatzen direnean
Alaitu behar dizut senectutem tuam».

Lehen partea Eliza Katolikoaren Mezaren liturgiako hasierako Antifonaren erantzunaren zati bat da: «Introibo al altare Dei. Ad Deum qui laetificat juventutem meam». (Latin vulgarea da, «ad altarem» behar bait luke. Hitz hauexez hasten du James Joyce-k ere *Ulises* elaberria Buck Mulligan pertsonaia bizarra mozten doanean).

8.2. *Arraultzak eta urdai frijituak.*

Bi aldiz behintzat, urdai frijitua aipatzen du. Ikus 49 eta 139. versoak. «Urdaija, jan ta garbaija» idatzi zuen Mogel-ek (*Peru Abarca*, 1881, 123.ean). Ba daukate erreferentzia hauek sarkasmo-bufonada aire kutsurik. Geroagoko koplak baten ere helduko dio gai honi Aresti-k:

«Kantatu zuen oilarrak
Argitzen dira belarrak
Ageda gure martiriari
Moztu zizkaten bularrak.
Bularrak moztu zizkaten eta
Euskalerrriak diotsa:
Solomo luze dultzerik gabe
Eman zaidazu bihotza». (*Harri eta Herri, F.*)

8.3. *Jainko antropomorfikoa.*

Ikus ateraldi irreberente hau:

«Kontuak hartu nai dizkiot Jainkoari».

Txirrita bertsolariaren beste hauxe gogora erazten du:

«Beste munduan ikusten badet
eman biazkat graziyak!».

(*Txirritaren bertsoak I.*)

8.4. *Euskara batua versus euskararen erabilera.*

Batuaz ziharduen, jadanik, garai honetarako ere Aresti-k I. Sarasolak adierazi duenez. Kontu izan, baina, Agirre Astea-suko-k liokeen bezala, «keiñada» hauek: «Zer geneidike», Axu-lar-ek lehen kapituluan dakarrenez. «Fagore indazue», Barru-tia-ren teatroan Luzifer-ek dioen bezala: «Okasino onetan fa-gore indazu!». Edota «Jainkoak dizula egun on», edozein bert-solari-paperetan aurki daitekeena.

9. *Bukatzeko.*

Geure ustez, Aresti-ren garai honetako usteak ulertzeko, argigarri gerta dakiguke 1960.ean Donostia-n eta *Egan*-en ar-

gitara eman zuen hitzaldia: «Poesia eta euskal poesia» izenburua eman zion. «Poeta —zioen— da gizon egia maitatzen duena, egia hori hitzaren medioz esplikatzeko eta kantatzeko duena». Hori dela eta «persegitua» izango dela eta «Golgota mendibatean josiko» dutela ziozan han. Erreferentzia profetiko-biblikoa ezin argiago da.

Liburu Santuetako Jainkoaren existentzia, edo Nietzsche-ren Super-Gizona baino gehiago agiri zaigu, «Mendia izeneko profeta». Hots,

«...
Juan San Martin

bihotzetikan

...

bi hots etikan».

«(Saioaldi bateko ezagugarria)» azpi-izenburua eman zion honetan, ezin da esan Gabriel-ek ala «hoskidegoa» (Lizardi-ren hitzez) zuen plazerrago ala etikotasuna.